УДК 373.2.064.1

Наталія ТРОФАЇЛА

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри психології та педагогіки розвитку дитини Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, Україна
e-mail: Trofaila_09@i.ua

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Розглянуто сутність співробітництва закладу дошкільної освіти з батьками як засобу підвищення та узгодження виховних впливів на дітей. Розкрито мету і принципи організації цього співробітництва. Проаналізовано різні підходи до визначення форм співробітництва закладу дошкільної освіти з батьками, висвітлено основні напрями реалізації кожної з них. Повноцінне виховання дошкільника відбувається в умовах тісної співпраці сім'ї та ЗДО.

Як відомо сім'я є першим і найважливішим інститутом соціалізації дитини. Але так як більшість батьків змушене займатися «пошуком» засобів існування, діти проводять дуже багато часу в закладі дошкільної освіти. Вихованням дітей, по суті займаються вихователі, які діють за спеціально розробленими програмами, але вплив сімейного виховання на формування особистості дитини відіграє значну роль.

Ключові слова: *співпраця, виховання, сім'я, діти, заклад дошкільної освіти, батьки, вихователі.*

Постановка проблеми. В умовах дегуманізації суспільних відносин, підкорення їх потребам ринку, девальвації й релятивізації моральних цінностей, утрати виховних ідеалів, відчуження людей один від одного робить сьогодні проблему виховання все більш актуальною. Тому важливим є пошук ефективних форм, методів та засобів виховання підростаючого покоління, зокрема дітей дошкільного віку у співробітництві ЗДО і сім'ї, адже важливою цінністю українського народу є сім'я як складна, динамічна, автономна система і невід'ємний елемент соціальної структури, що зв'язує сучасне з минулим і майбутнім. Зміни державної політики в галузі освіти спричинили за собою визнання позитивної ролі сім'ї у вихованні дітей і необхідності взаємодії з нею [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням даної проблеми займаються педагоги, психологи, філософи, соціологи, які в своїх працях порушують окремі аспекти: сім'я як феномен (І. Бех, О. Бондарчук,

Є. Причепій, А. Черній, В. Гвоздецький); виховання дітей в сучасній сім'ї (Т. Алєксєєнко, Л. Буніна, Н. Шевченко); соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю (Н. Максимова, І. Трубавіна).

Постановка завдання. Розкрити поняття «сім'я» як соціально-психологічний феномен, а також пояснити важливість співпраці ЗДО і батьків та їхній вплив на виховання дитини.

Виклад основного матеріалу. В міжнародному співтоваристві найкращою умовою для виживання, захисту і розвитку дітей, основним осередком суспільства, природним середовищем для дитини визнано сім'ю. Адже в сім'ї дитина отримує первинні навички сприйняття дійсності, привчається усвідомлювати себе повноправним представником суспільства, формується і розвивається особистість дитини, триває опанування нею соціальних ролей, що необхідні для безболісної адаптації в суспільстві.

Сім'я – святиня людського духу, благородних емоційних переживань: кохання, любові, вірності, піклування, щоденного живого спілкування, поваги, співпереживання, синівської і дочірньої вдячності, родинної солідарності, теплоти людських сердець. Це хранителька моральних чеснот, національних звичаїв і традицій, пам'яті предків, совісті і честі минулих, сучасних і прийдешніх поколінь. З соціально-психологічного погляду сім'я є малою соціальною групою людей, що заснована на шлюбі чи кровній спорідненості і функціонує на основі спільного побуту, матеріальної і моральної взаємодопомоги [2, с. 4].

Державна політика в галузі освіти підкреслює провідну та важливу роль сім'ї у вихованні дітей. Зокрема, у ст. 3 п. 2 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачено: «Держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку виховання та навчання дитини; піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей»; окреслено такі основні принципи дошкільної освіти: у єдність виховних впливів сім'ї та закладу дошкільної освіти; у наступність і перспективність між дошкільною і початковою загальною освітою; у доступність для кожного громадянина

освітніх послуг, що надає система дошкільної освіти; у рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань різнобічного розвитку, виховання, навчання та оздоровлення дітей; у світський характер дошкільної освіти; у особистісно-орієнтований підхід до розвитку особистості дитини; у демократизація та гуманізація педагогічного процесу; у відповідність змісту рівня та обсягу дошкільної освіти до особливостей розвитку та стану здоров'я дітей дошкільного віку.

Слід зазначити, що у ст. 8 Закону України «Про дошкільну освіту», визначені певний обов'язок та роль сім'ї у дошкільній освіті:

1. Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну.

2. Відвідування дитиною закладу дошкільної освіти не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі.

3. Батьки або особи, які їх замінюють, відповідають перед суспільством, державою за розвиток, виховання та навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України визначено, що: «Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Найпершим суспільним середовищем для дитини стає заклад дошкільної освіти, метою якого є забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації… Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки…».

Оскільки сім’я є однією з перших ланок виховання дитини, слід охарактеризувати сутність поняття «сім’я», а тому вважаємо за необхідне звернутися до лексикографічних джерел.

Наприклад, першим наукове обґрунтування історичної та соціальної ролі сім’ї дав Ф. Енгельс, який писав: «Сім’я дає нам у мініатюрі картину тих самих протилежностей та протиріч, у яких рухається суспільство, а «суспільство – це маса, що складається повністю з індивідуальних сімей, немов з молекул».

Розуміння сім’ї як первинного осередку суспільства розроблялося філософами, на їх думку, сім’я як мікросоціальна група – соціально-біологічна спільнота, що існує на основі шлюбних зв’язків, кровної спорідненості або всиновлення, яка регулює стосунки між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми й відповідає за виконання притаманних їй різноманітних функцій [6, с. 571].

У словнику педагогічних термінів, сім’я – соціальний статус, стійка форма взаємин між людьми, у рамках якої здійснюється основна частина повсякденного життя людей [8].

З соціально-психологічного погляду сім’я є малою соціальною групою людей, що заснована на шлюбі чи кровній спорідненості і функціонує на основі спільного побуту, матеріальної і моральної взаємодопомоги [3, с. 4].

Сім’я як мала група має певні особливості:

- жорсткі нормативні установки сімейних стосунків, що зумовлюються існуванням чітко окреслених уявлень про те, коли найдоцільніше створювати сім’ю, якими мають бути стосунки між подружжям, батьками і дітьми, як розподіляються обов’язки між членами сім’ї;
- чітко окреслену гетерогенність складу сім’ї за статтю, віком, що зумовлює різні потреби, ціннісні орієнтації членів сім’ї тощо;
- закритий характер сімейної групи, що зумовлюється певною конфіденційністю стосунків, обмеженою можливістю і чіткою регламентацією порядку входження в сім’ю нових членів і виходу з неї;

- чітко визначену поліфункціональність сім'ї, що часто пов'язано з великою кількістю сімейних ролей, численними аспектами сімейного життя, які мають суперечливий характер;
- «історичність», тобто на життєдіяльність сім'ї впливають не тільки якісні етапи її розвитку (залицяння, народження дітей та ін.), а й безпосередній досвід сімейного життя дорослих членів сім'ї в їхніх батьківських сім'ях, коли вони самі були дітьми; виразно окреслену емоційність сімейних стосунків [3, с. 4-5].

У сім'ї здійснюється виховання особистості дитини на гуманістичних, загальнолюдських засадах. Учений Т. Алєксєєнко зазначає, що «сімейне виховання на принципах позитивної соціалізації повинне відбуватися в атмосфері співрадості, співдружності, співтворчості, співжиття. Відповідно за таких умов народжується розуміння цінності кожного і колективної цінності здійснюється пошук можливостей гуманних взаємин. Він радить батькам поставити дитину в умови співавтора і співвиконавця і тоді керування дитиною в процесі виховання буде мати рефлексивний, діалоговий і вдумливий характер» [1, с. 6].

На думку Н. Шевченка, «сім'я є первинним виховним середовищем дитини, де формується система цінностей та норм поведінки, де дитина вчиться бути відповідальною особистістю та громадянином. Саме виховання дитини в сім'ї має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини та громадянина, підготовку дитини до свідомого життя у соціально-правовому суспільстві. Він визначає два підходи до філософського розуміння прав дитини – християнсько-моральний (полягає в тісному зв'язку визначених прав дитини з загальнолюдськими, християнськими цінностями) і психологічний (полягає у зв'язку прав дитини з її потребами)» [8, с. 12].

М. Шимін визначає сім'ю наступним чином: «Сім'я – це специфічна форма соціальної життєдіяльності людей, зумовлена економічним ладом суспільства, заснована на шлюбі чи родинності, включаючи всю сукупність відносин (між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, між різними

поколіннями), що складаються на базі спільної різносторонньої діяльності її членів, у якій реалізуються як потреби суспільства (у фізичному і духовному відтворенні людської особистості, в забезпеченні нормальної спільної життєдіяльності людей у сфері особистого життя), так і потреби індивіда (в інтимних зв'язках, у сімейному особистому щасті)» [7, с.21].

Безпосередня функція сім'ї як соціального інституту – навчання дитини: соціального досвіду, що накопичило людство; культури країни, її моральних норм, традицій народу. За тисячолітню історію людства склалися дві гілки виховання молодого покоління: сімейне і суспільне. Здавна точиться суперечка щодо того, що важливіше в становленні особистості: сім'я чи суспільне виховання (ЗДО, школа, ЗВО), але типовим для нашого часу та сучасної сім'ї є прагнення батьків і педагогів поєднувати сімейне виховання з громадським.

Останнім часом спостерігається активізація уваги науковців і педагогів-практиків до вивчення різних аспектів проблеми співробітництва ЗДО з сім'ями вихованців. Цим питанням присвячені праці Т. Александрової, Н. Андрєєвої, Н. Виноградової, В. Іванової, Т. Кулікової, Я. Ковальчук, Н. Лагутіної, О. Семіної та ін.

Активна позиція ЗДО у спільній діяльності з сім'єю передбачає диференційований вплив на батьків. Вона не тільки забезпечує підвищення педагогічного потенціалу родини, але також має прямий вплив на зміну рівня виховання та розвитку дошкільника. Таким чином, найбільш конструктивною формою взаємодії сім'ї та педагогічного колективу є співпраця. Аналіз літератури дає підстави розглядати співпрацю як узгоджену діяльність щодо досягнення спільної мети та результатів, у якій творчі здібності та можливості партнерів реалізуються найбільш повно і досягають якісно нового рівня розвитку.

Єдність у вихованні, що здійснюють ЗДО і родина, забезпечує певну системність роботи, вироблення необхідних стереотипів у дитини. Водночас успішніше формуються моральні почуття та уявлення дитини, міцнішими стають навички та звички поведінки, а її життя – організованішим,

цілеспрямованішим і радіснішим. Саме тому необхідним є новий підхід до проблеми взаємодії ЗДО і сім'ї, яка передбачає наявність у батьків відповідальності, а у вихователів – сімейної центрованості педагогічної діяльності, заснованої на розгляді дитини в контексті її родини. Основний шлях налагодження такої співпраці – організація освітньої взаємодії, результатом якої стане реалізація мети і принципів особистісно-орієнтованої освіти дітей.

Сім'я і заклад дошкільної освіти – два суспільних інститути, які закладають фундамент майбутнього дитини. У них одна мета: виховувати здорову, соціально адаптовану, всебічно розвинену людину з високим інтелектуальним, творчим та духовним потенціалом. Разом з тим актуальна проблема взаємозв'язку дитячого закладу з сім'єю набуває сьогодні нового соціального звучання. Як відомо ці зв'язки багатогранні. На перший план виступають такі аспекти, як контакти з педагогічним персоналом та батьками, міжособистісна взаємодія, підхід до дитини як результат сумісних виховних і навчальних зусиль тощо. У дитячому садку дитина здобуває освіту, набуває вміння взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими, організовувати власну діяльність. Наскільки ефективно дитина буде опановувати цими навичками, залежить від ставлення сім'ї до дошкільної установи. Гармонійний розвиток дошкільника без активної участі його батьків в освітньому процесі навряд чи можливо [5].

Мета співробітництва не повинна обмежуватись якісним виконанням їхнього соціального замовлення щодо нагляду, виховання та навчання дітей, яких сьогодні хочуть бачити «конкурентоспроможними» та максимально підготовленими до навчання у школі. Важливою у співпраці з кожною сім'єю є допомога батькам зрозуміти і сприйняти сучасні гуманістичні ідеї та орієнтири, які ґрунтуються на повазі до особистості дитини, турботі про її всебічний розвиток. Такий підхід передбачає сприйняття дитини як унікальної особистості, визнання її прав, ставлення до неї як до суб'єкта з власними потребами. А це вимагає від батьків володіння певними знаннями про закономірності розвитку дитини.

Основним завданням ЗДО визначити найбільш доцільні та результативні форми, методи та прийоми роботи з батьками. Плідною робота може бути тільки за умови тісної співпраці всіх служб закладу дошкільної освіти, де визначено важливу роль кожного з фахівців:

- керівника закладу дошкільної освіти в організації співпраці з родинами вихованців;
- методичної служби в удосконаленні взаємодії закладу дошкільної освіти та батьків;
- практичного психолога у забезпеченні психологічного супроводу взаємодії з родинами;
- інструктора з фізичного виховання щодо формування позитивного ставлення батьків до здорового способу життя;
- вчителя-логопеда у взаємодії з дітьми та їх батьками в корекційній та консультативній роботі;
- музичного керівника у творчому розвитку вихованців та залученні батьків до участі у художньо-естетичних заходах закладу дошкільної освіти.

Важливо, щоб батьки стали активними помічниками та однодумцями вихователів, необхідно залучити їх до життя дитячого саду, постійно тримати в курсі всіх подій. Робота з сім'єю є складним завданням, як в організаційному, так і в психолого-педагогічному плані, тому ЗДО має стати відкритим закладом, де батьки не тільки спостерігають за освітнім процесом, а й беруть активну участь у його житті; здійснювати вплив на розвиток педагогічної культури батьків. Заклад дошкільної освіти має спонукати до пильнішого вивчення запитів, потреб і вимог сучасної сім'ї, до розширення форм взаємодії з батьками чи особами, які їх замінюють.

Висновки та перспективи досліджень. Педагогічне середовище розвитку дитини залежить від тісної взаємодії ЗДО і сім'ї, оскільки в сучасних умовах координація виховних дій сім'ї покладена на освітні установи і від того, як організована і реалізована в ній робота з батьками, значною мірою залежить успішність процесу навчання і виховання дітей. Тому, важливою умовою

успішного виховання дітей є залучення їх батьків та усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті навчального закладу, групи, в яких перебуває дитина.

Список використаних джерел:

1. Алєксєєнко Т. Ф. Умови позитивної соціалізації дитини у сім'ї / Т. Ф. Алєксєєнко // Діти – батьки – сім'я. 2005. Вип. 3. С. 4-9.
2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій / О. І. Бондарчук. К. : МАУП, 2001. 96 с
3. Ватутина Н. Д. Ребенок поступает в детский сад/ Под ред. Л. И. Каплан. М.: Просвещение, 1983. 80 с.
4. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. Х. : Вид. група «Основа», 2013. 222 с.
5. Михайлицька О. І. Дитячий садок: перша школа життя/ О. І. Михайлицька // Дитячий садок. 2004. №24. С.5.
6. Причепій Є. М. Філософія : посіб. для студ. вищих навч. закл. / [Є. М. Причепій, А. М. Черній, В. Д. Гвоздецький, Л. А. Чекаль]. К. : Вид. центр «Академія», 2001. 576 с
7. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. // Укладач О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. с. 82.
8. Шевченко Н. Ю. Права дитини – права батьків / Н. Ю. Шевченко // Діти батьки – сім'я. 2006. Вип. 5. С. 11-17.

References

1. Alieksieienko T. F. (2005). *Umovy pozytyvnoi sotsializatsii dytyny u simi [Conditions of positive socialization of the child in the family]*. Dity – batky – simia. 4-9 [in Ukrainian].
2. Bondarchuk O. I. (2001) *Psykholohiia simi : kurs lektsii [Family psychology: a course of lectures]*. K. : MAUP. 96 [in Russian].
3. Vatutyna N. D. (1983) *Rebenok postupaet v detskyi sad [Child enrolled in kindergarten]*. Pod red. L. Y. Kaplan. M.: Prosveshchenye. 80 [in Russian].
4. Rudik O. A. (2013) *Vzaiemodiia DNZ ta simi [Dow and family interaction]*. Kh. : Vyd. hrupa «Osnova». 222 [in Ukrainian].
5. Mykhailytska O. I. (2004) *Dytiachyi sadok: persha shkola zhyttia [Kindergarten: the school of life]* Dytiachyi sadok. №24. 5. [in Ukrainian].
6. Prychepii Ye. M. (2001) *Filosofiia : posib. dlia stud. vyshchykh navch. zakl. [Philosophy : manual. for students. higher education]* K. : Vyd. tsentr «Akademiia». 576. [in Ukrainian].
7. Antonova O. Ye. (2014) *Slovnyk bazovykh poniat z kursu «Pedahohika»: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: vyd. 2-he, dop. i pererob. [Dictionary of basic concepts for the course "Pedagogy": textbook for students of higher education]* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 82. [in Ukrainian].
8. Shevchenko N. Yu. (2006) *Prava dytyny – prava batkiv [Rights of the child – rights of parents] Dity batky – simia.* 11-17. [in Ukrainian].

Наталия Трофаила. Сотрудничество семьи и учреждений дошкольного образования в воспитании детей

Рассмотрены сущность сотрудничества заведения дошкольного образования с родителями как средства повышения и согласования воспитательных воздействий на детей. Раскрыты цели и принципы организации этого сотрудничества.

Проанализированы различные подходы к определению форм сотрудничества заведения дошкольного образования с родителями, освещены основные направления реализации каждой из них. Полноценное воспитание дошкольника происходит в условиях тесного сотрудничества семьи и ЗДО.

Как известно семья является первым и важнейшим институтом социализации ребенка. Но так как большинство родителей вынуждено заниматься «поиском» средств существования, дети проводят очень много времени в ЗДО. По сути, их воспитанием занимаются воспитатели, которые действуют по специально разработанным программам. Но влияние семейного воспитания на формирование личности ребенка играет значительную роль.

Ключевые слова: *сотрудничество, воспитание, семья, дети, заведение дошкольного образования, родители, воспитатели.*

Nataliya Trofaila. Cooperation of the family and institutions of preschool education in the upbringing of children

The essence of the cooperation of preschool education institutions with parents is considered as a means of enhancing and coordinating the educational effects on children. The goals and principles of the organization of this cooperation are disclosed.

Analyzed various approaches to the definition of forms of cooperation of preschool education institutions with parents, highlighted the main directions of implementation of each of them. The full upbringing of a preschooler takes place in the context of close cooperation between the family and health services.

As you know, the family is the first and most important institution of child socialization. But since the majority of parents are forced to engage in the «search for» means of subsistence, children spend a lot of time in health services. In fact, educators are engaged in their upbringing, who act according to specially developed programs. But the influence of family education on the formation of the child's personality plays a significant role. The family and institution of preschool education are two public institutions that lay the foundations for the future child. They have one goal: to bring up a healthy, socially adapted, fully developed person with a high intellectual, creative and spiritual potential. At the same time, the actual problem of the interconnection of a children's institution with a family acquires today a new social sound. As you know, these connections are multifaceted. At the forefront are aspects such as contact with teaching staff and parents, interpersonal interaction, approach to the child as a result of joint educational and educational efforts, etc. In a kindergarten, the child acquires education, acquires the ability to interact with other children and adults, organize their own activities. How effective a child will learn these skills depends on the attitude of the family to the pre-school institution. Harmonious development of a preschool child without the active participation of his parents in the educational process is hardly possible.

Keywords: *cooperation, education, family, children, institutions of preschool education, parents, educators.*

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2019